

Stručni rad
UDK 81-05Babić, S.

Sanda Ham¹

STJEPAN BABIĆ

Djelatnost se Stjepana Babića kreće od jezikoslovlja preko jezikoslovne i političke satire, do pjesništva i duhovne proze, a uz 86. rođendan koji je jučer proslavio, riječ je i o 71 godini od prvoga pojavljivanja u javnosti, od prvoobjavljenih mladenačkih radova, odnosno 59. obljetnici prvih filoloških radova².

Ključne riječi: Stjepan Babić, književni rad, znanstveni rad, hrvatski pravopis, hrvatska gramatika, povijest hrvatskog jezika

Osječki gimnazijalac

Stjepan Babić rođen je u Oriovcu, 29. studenoga 1925. Djetinjstvo je proveo u rodnom mjestu gdje je završio i osnovnu školu. Gimnaziju je pohađao u Slavonskom Brodu, Osijeku i Zagrebu. U Zagrebu je i maturirao 1947.

Uz Osijek³ S. Babića veže kratko, ali važno razdoblje, prema njegovim riječima – presudno i prijelomno. U travnju 1942., poslije završenoga prvoga razreda brodske gimnazije, S. Babić upisuje se u salezijansko sjemenište u Donjem Miholjcu, u salezijanski zavod za zakašnjela zvanja – za one mladiće koji su završili najmanje četiri razreda osnovne škole, a žele biti svećenici.

Salezijanci su svoje učenike slali na razredne ispite u osječku državnu „mužku“ gimnaziju da bi imali svjedodžbe priznate državne škole pa se tako i S. Babić našao u Osječkoj gimnaziji. Ispiti se nisu održavali u zgradi današnje matematičke gimnazije u Tvrdi – nasljednice muške realne gimnazije, nego u zgradi Suda i u Donjem gradu u Učiteljskoj školi.

- 1 Prof. dr. sc. Sanda Ham, Filozofski fakultet u Osijeku, Lorenza Jägera 9, Osijek.
- 2 Ovaj je rad drugi obuhvatni rad o Stjepanu Babiću koji je uopće napisan. Prvi je takav rad, isto iz mojega pera, naslovljen Znanstvena djelatnost Stjepana Babića objavljen u zborniku s međunarodnoga skupa održanom u Slavonskom Brodu povodom njegovoga 80. rođendana – Babićev zbornik o 80. obljetnici života, Slavonski Brod, 2008., str. 30. – 60. (isti je rad objavljen u Godišnjaku MH ogranak Slavonski Brod, 2005. - 2006., Slavonski Brod, 2007., str. 77. – 96.). Ovaj je rad bitno proširena i osuvremenjena inačica toga rada.
- 3 O Babićevim sam osječkim danima pisala na temelju životopisa koji je objavljivao u Maruliću; Marulić, hrvatska književna revija, 1996., 1997., Zagreb.

*Glazbena uvertira svečane akademije posvećene osobi i djelu akademika
Stjepana Babića. Dvorana Filozofskog fakulteta u Osijeku*

Uvjeti osječkoga školovnja bili su teški – primjerice, zgrada je Učiteljske škole bila dan prije ispita bombardirana. S. Babić spominje imena nekoliko profesora koji su 1942. i 1943. predavali u osječkoj realnoj (muškoj) gimnaziji – Marija Ličof, Branko Živančević, Luka Melkus, Jakov Šteb, Petar Hammes, Josip Haubert, Anzelmo Canjuga i Josip Šokičić. Šteb, Canjuga i Šokičić bili su svećenici i sva su trojica tragično završila. Kateheta Šokičić poginuo je u bombardiranju Osijeka 1945., a ostala su dvojica bili žrtve komunističkoga režima i namještenih sudskih procesa – Canjuga je umro poslije robijanja u Staroj Gradiški, a Šteb je osuđen na smrt, pa pomilovan na dvadeset godina zatvora.

Da bi sustigao svoje suučenike, S. Babić morao je položiti drugi razred, a to je značilo svladati gradivo cijeloga drugoga razreda za dva mjeseca, pa se tako dogodilo da je S. Babić 1942. polagao drugi razred, a 1943. u četiri dana dva razreda, treći i četvrti. Položen drugi razred bio je prijeloman jer je bio propusnica za nastavak školovanja. Taj je osječki događaj S. Babić poslije pola stoljeća ovako opisao:

„Kad su nam nakon ispita pročitali ocjene i kad mi je doprlo do svijesti da sam prošao, shvatio sam da sam spašen, da sam preskočio najvažniju prepreku u svome životu i kao bez duše potrčah u dom gdje smo stanovali da javim velečasnom Tušku, školskomu savjetniku, da sam položio... Strčao sam niz poluokrugle stuba zgrade u kojoj smo polagali ispite. Dobro da nisam opet slomio nogu, tako sam bio izvan sebe od radosti. Trčim Osiekom i ne pomišljam što će Osječani misliti o jednom mladiću koji juri kao bez duše, a nitko ga ne tjera; trčim u visokim cipelama potkovanim šuneglama, a one odzvanjaju asfaltom kao topot kònja. Taj mi trk i danas odzvanja u ušima, a pokreti lebde u živom sjećanju kao filmska slika koju

Prof. dr. sc. Sanda Ham

uvijek možeš odvtjeti kad god zaželiš.“ (Marulić, 1997., Zagreb, str. 1168.)

Osječko je učeničko doba za S. Babića doista bilo presudno. Da nije položio taj drugi razred, morao bi prekinuti školovanje i vratiti se u rodni Oriovac. Usjeklo se u pamćenje, kako sam S. Babić kaže, zbog ogromnih napora koje je morao uložiti u učenje, teških ratnih prilika i svakako tragičnih sudbina njegovih susjemeništara i profesora u poslijeratnoj Jugoslaviji. Bit će da netrpeljivost S. Babića prema socijalizmu i nijekanju hrvatskih posebnosti i otuda vuče svoje korijene.

**Školovanje, zaposlenja;
znanstvena, stručna, kulturna i politička djelatnost;
nagrade, priznanja**

Poslije mature u Zagrebu 1947. nije se činilo da će karijera Stjepana Babića početi u znanstvenom smjeru jer je dvije godine bio činovnik, zaposlen u zagrebačkoj Visokogradnji.

Studij započinje 1949. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu gdje upisuje Narodni jezik i književnost (A), Ruski jezik i književnost (B), Njemački jezik (C). Poslije tri godine, 1952., prekida studij zbog odsluženja vojnoga roka u JNA. Izlaskom iz vojske nastavio je studij i 1955. diplomirao. U studentsko je doba, a neko vrijeme i poslije diplomiranja, radio kao jezični savjetnik u zagrebačkom uredništvu Borbe.

Iste godine kada je diplomirao, na istom je fakultetu postao asistent profesoru Ljudevitu Jonkeu na katedri za hrvatski jezik. Cijeli je svoj radni vijek proveo na Filozofskom fakultetu, napredujući u zvanjima – doktorirao je 1962. s temom iz tvorbe riječi: Sufiksna tvorba pridjeva u suvremenom hrvatskom ili srpskom

Stjepan Babić

Osijek, 29. studenoga 2011.
Svečana dvorana Filozofskog fakulteta

*Prigodni plakat na temu život i djelo akademika Stjepana Babića.
Dizajn: Pavle Hegeduš*

književnom jeziku⁴; 1963. postaje docent, 1970. izvanredni profesor, 1975. redoviti profesor. Član suradnik HAZU-a postaje 1977., izvanredni član 1986., a redoviti član 1991.

Stjepan Babić bio je članom Glavnoga odbora MH, a od 1989. do 1992. bio je i potpredsjednik. Osnivač je Vijeća za normu hrvatskoga jezika i bio mu je predsjednikom⁵. Sudjelovao je u brojim znanstvenim projektima, među najvažnijima je svakako projekt hrvatskoga rječnika na čijem je čelu bio od 1991. do 1995. Član je predsjedništva i do 2007. potpredsjednik Hrvatskoga filološkoga društva. Od 1993. do 1997. djelatno se bavio politikom – bio je zastupnik Županijskoga doma Sabora RH, izabran u Brodsko-posavskoj županiji.

Dobitnikom je brojnih priznanja, odličja i nagrada: Jubilarne plakete Školske knjige, povodom 20. obljetnice poduzeća, Zagreb, 1970.; Zlatne značke Školske knjige, Zagreb, 1990.; Nagrade Bartola Kašića za značajnu znanstvenu djelatnost u oblasti društveno-humanističkih znanosti u području proučavanja hrvatskog književnog jezika, Zagreb, 1991.; Reda Danice Hrvatske s likom Rudera Boškovića za osobite zasluge u znanosti, Zagreb, 1995.; Spomenice Domovinskoga rata za drugi djelatni način, Zagreb, 1995.; Spomenice domovinske zahvalnosti za časnu i uzornu službu za razdoblje od pet godina, Zagreb, 1995⁶; Reda Ante Starčevića, Zagreb, 1996.; Povelje počasnoga građanina Slavenskoga Broda, Slavonski Brod, 2005.; Nagrade za životno djelo, RH, 2005.; Povelje počasnoga građanina Općine Oriovac, Oriovac, 2006., nagrade za životno djelo Josipa i Ivana Kozarca, Vinkovci 2010.

Djelo Stjepana Babića obasiže više od 1000 znanstvenih i stručnih radova, osamdesetak različitih manjih osvrti i članaka, 57 književnih sastava, 32 razgovora za novine; 18 jezikoslovnih knjiga objavljenih u 47 izdanja i više od 1 000 000 primjeraka:

1. Jezik - školski leksikon, objavljen u šest izdanja (Panorama, Zagreb ¹1963., ²1965. (za općeobrazovne škole), ³1966 (za ekonomske škole), ⁴1967 (za općeobrazovne škole), ⁵1967 (za medicinske škole), ⁶ 1967 (za škole za obrazovanje radnika)

2. Gramatika hrvatskoga jezika - Priručnik za osnovno jezično obrazovanje, objavljena do sada u petnaest izdanja (Pregled gramatike hrvatskosrpskog jezika za osnovne i druge škole, Školska knjiga, Zagreb, 1966., ²1969., ³1970., ⁴1971., ⁵1972.; Pregled gramatike hrvatskoga književnog jezika, Školska knjiga, Zagreb,

4 Doktorat je objavljen 1966. u Radu JAZU, knjiga 344.

5 Odnosi se na Vijeće za normu hrvatskoga jezika koje je Vijeće za jezikoslovlje u Ministarstvu znanosti i tehnologije osnovalo 16. ožujka 1998. Vijeće je djelovalo do 2000. Osim predsjednika, S. Babića, članovi su mu bili: D. Brozović, S. Ham, M. Kačić, R. Katičić, T. Ladan, M. Machiedo, M. Mamić, M. Moguš, M. Samardžija, S. Težak, S. Vrljić.

6 U Domovinskom je ratu Stjepan Babić radio na stvaranju hrvatskoga vojnoga nazivlja.

⁶1973. (u Londonu je 1974. u nakladi Nove Hrvatske izašao fototipski pretisak, a izišao je i jedan pretisak londonskoga izdanja bez naznake izdavača, godine i mjesta izdanja); Gramatika hrvatskoga jezika – Priručnik za osnovno jezično obrazovanje, Školska knjiga, Zagreb, ⁷1992., ⁸1992., ⁹1994., ¹⁰1995., ¹¹1996. ¹²2000., ¹³2003., ¹⁴2004., ¹⁵2005.) u suautorstvu sa Stjepkom Težakom

3. Hrvatski pravopis (London, ¹1972., ²1984.; ŠK, Zagreb ¹1990., ²1994., ³1995., ⁴1996., ⁵2000., ⁶2002., ⁷2003., ⁸2004.) u suautorstvu s Milanom Mogušem i Božidarom Finkom

4. Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku, objavljena u tri izdanja (JAZU - Globus, Zagreb, ¹1986, ²1991, ³2002.)

5. Hrvatski jezik u političkom vrtlogu (A. Pelivan, Zagreb, 1990.)

6. Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika – poglavlja Zamjenice, Brojevi, Glagoli, Nepromjenljive riječi (HAZU - Globus, Zagreb, 1991.) autori su ostalih dijelova – D. Brozović, M. Moguš, S. Pavešić, S. Težak, I. Škarić.

7. Hrvatska jezikoslovna čitanka (Globus, Zagreb, 1990.)

8. Tisućljetni jezik naš hrvatski (A. Pelivan, Zagreb, 1991.)

9. Hrvatski jučer i danas (Školske novine, Zagreb, 1995.)

10. Sročnost u hrvatskome književnome jeziku (MH, Zagreb 1998.)

11. Hrvatska jezikoslovna prenja (Globus, Zagreb, 2001)

12. Prijedlog za ukidanje hrvatskoga jezika (MH, Slavonski Brod, 2003.)

13. Hrvanja hrvatskoga (ŠK, Zagreb, 2004.)

14. Hrvatski školski pravopis (ŠK, Zagreb, 2005.), u suautorstvu s Milanom Mogušem i Sandom Ham

15. Temelji hrvatskomu pravopisu (ŠK, Zagreb 2005.).

16. Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika - poglavlje Morfologija (Globus, Zagreb, 2007.), u suautorstvu sa Stjepkom Težakom

17. Hrvatski jezik slavonskih pisaca (Udruga građana Baština, Slavonski Brod, 2009.)

18. Hrvatski pravopis (ŠK, Zagreb, 2010.) u suautorstvu s Milanom Mogušem

Knjige S. Babića tek su dio njegova stvaralaštva jer nisu svi njegovi radovi obuhvaćeni u njima – budući da je autorom više od tisuću radova, od kojih je nešto više od stotinu znanstvenih članaka⁷ jasno je da je dobar dio tih radova ostao izvan knjiga, razasut po različitim hrvatskim i iznozemnim časopisima, zbornicima.

7 Za sada je jedina bibliografija njegovih radova na Akademijinoj mrežnoj stranici, ali ona seže do 2. rujna 1999. što znači da joj nedostaje posljednjih dvanaest godina Babićeve plodne djelatnosti. Bibliografija je razvrstana formalno (knjige, znanstveni radovi, stručni radovi, ostali radovi – razgovori o jeziku, razni radovi, književni sastavi, uredništva, suradništva, lekture), a unutar te formalne razdiobe radovi su nanižani kronološkim redom. Uz tu je bibliografiju navedena i bibliografija radova o Stjepanu Babiću.

Znanstveni i stručni radovi otkrivaju temeljne smjerove Babićeva jezikoslovnoga istraživanja, ponajprije suvremenoga jezika – tvorba riječi, morfologija, sintaksa ponajviše u okvirima sročnosti, pravopisna i općenormativna tematika, teorija književnoga jezika. Nešto je manje radova o povijesti književnoga jezika, a pretežito je riječ o suvremenijoj povijesti.

Plodna je djelatnost zabilježena i na popularizaciji struke i poticanju jezične kulture u – riječ je ponajprije o jezičnom savjetodavstvu, osvrtima na pojedina jezična pitanja ili na jezična zbivanja, objavljivanim u hrvatskim novinama⁸.

Književni rad

Iako glavnina Babićeve djelatnosti pripada jezikoslovlju, prvi mu objavljeni radovi nisu jezikoslovni nego su dvije pjesmice i jedan vic. Objavio ih je u 15. godini, 1940. u Hrvatskoj straži⁹. Proza je bila češća i to dvovrsna – politička satira i autobiografski zapisi pa su tako postale tri knjige, nešto pripovijesti, novela, crtica i zapisa¹⁰.

U knjizi **Hrvatski politički vicevi** (Naklada Pavičić, Zagreb, 1995.)¹¹ Stjepan Babić nastavlja gdje je prije 55 godina kao petnaestogodišnjak započeo – vic objavljen u Hrvatskoj straži bio je vic o seljaku i agi, a hrvatski politički vicevi izruguju se jugoslavenskoj državi, gdje se age umjesto turbana prepoznaju po partijskim knjižicama. Viceve je S. Babić skupljao desetljećima, dakle, nije ih sam smišljao, ali kako je riječ uglavnom o vicevima koji se za vrijeme Jugoslavije nisu smjeli ni glasno izgovarati, objavljeni su tek u Hrvatskoj.

Netrpeljivost prema komunizmu i njegovim nevrjednostima, Stjepan Babić ispisuje i u svom jedinomu romanu – **Crvena magla** (Privlačica, Biblioteka Mali dukat, Vinkovci, 2000.)¹². Riječ je o autobiografsko-satiričnoj prozi koja je napisana „s izrazito političkih i psiholoških pobuda. Autor nije mogao podnositi komunistički duhovni teror pa je nastojao naći oduška da bi mogao živjeti i preživjeti“¹³

8 S. Babić popunjavao je stalne jezične rubrike u Vjesniku: 60-tih godina Razgovori o jeziku i početkom 90-tih godina Hrvatski jučer i danas; Terminološki razgovori u Elektrotehničaru 80-ih godina; Bilješke o hrvatskom jeziku u Hrvatskom slovu krajem 90-tih godina; od siječnja 2001. samo je u Fokusu objavio gotovo dvjesto članaka koji su glavninom bili u stalnoj rubrici Bilješke o hrvatskom jeziku.

9 Odnosi se na katoličke dnevne novine Hrvatska straža (katolički dnevnik) koje izlaze od 2. srpnja 1929. do 26. siječnja 1941.

10 Objavljivano u Maruliću, Večernjem listu, Hrvatskom slovu, Berekinu.

11 Knjiga je tiskana čak u 5 000 primjeraka.

12 Roman je otisnut u 600 primjeraka. Riječ je o knjizi maloga tiskarskoga formata, 160 str., 31 poglavlje.

13 Pogovor romanu Crvena magla, str. 155

Uzvanici svečane akademije posvećene osobi i djelu akademika Stjepana Babića

Priča je to o nesretnom Hrvatu, Steveu Sedlačku, povratnika iz Amerike, koji se, zaveden jugoslavenskom propagandom o slobodi i komunizmu kao o sustavu mogućnosti, vraća u domovinu s nadom da će pokrenuti vlastiti posao i naravno – biva zlostavljan, ponižavan i opljačkan. Pratimo ga od povrataka puna srca i nade, do bankrota i zatvora. Jugoslavija je u romanu nazvana Malom Lubjankom u kojoj vlada munizam ili zemljom koja je zastrta crvenom maglom. U toj crvenoj magli Steve Sedlaček luta doista kafkijanski, a takva mu je i sudbina – život mu završava u zatvoru uz zvuke potkovanih *milcajskih* cokula.

Slične su tematike i **Vedre priče** (Ekološki glasnik, Zagreb, 2000.),¹⁴ ali u njima je i satiričnih jezikoslovnih radova. Pripovijesti su razvrstane u dvama poglavljima – Vedrim okom na politički i društveni život i O jeziku s vedrije strane. Drugo je poglavlje jezikoslovno i posve je prepoznatljivo babićevsko jer se S. Babić izruguje jugoslavenskoj jezičnoj protuhrvatskoj politici i nekritičnom prihvaćanju tuđica, poglavito anglicizama.

Razmišljanja o Bogu i patnji (Teovizija, Zagreb, 2005.) knjižica je proze u kojoj Stjepan Babić govori o svom doživljaju vjere i temeljnim ljudskim duhovnim stanjima – radosti i ljubavi, žalosti i boli. Neočekivano sjetna, liriska proza.

Autobiografija S. Babića ide u red njegovih književnih djela, pisao ju je godinama Maruliću,¹⁵ od 1995. do 1999., pod naslovom **Na Božjim putovima**. Riječ

14 Zbirka pripovijedaka otisnuta je u 500 primjeraka, maloga tiskarskoga formata, 100 str., 20 pripovijedaka. Iz tiska izašla 19. lipnja 2000. Tu su sabrane satire koje je S. Babić objavljivao u dnevnim i tjednim novinama.

15 Na Božjim putovima - Per aspera ad astra, Kako sam cijepljen protiv komunizma, Marulić, 1/1995 (59.-61.); Zagreb, Na Božjim putovima - II. - Zanimanja moga oca, Marulić, 2/1995.

je o trideset kraćih pripovijesti u kojima S. Babić govori o svojem djetinjstvu i školovanju, zbivanjima u II. svjetskom ratu i poratnim zbivanjima. Topla je to i živopisna proza, s obiljem dokumentarizma koja nije samo svjedok Babićeva života i njegova subjektivnoga doživljaja zbivanja oko sebe, nego i objektivni svjedok svoga vremena¹⁶.

Ipak književnost u Babićevu stvaralaštvu ima sporedno mjesto,¹⁷ jezikoslovlje je ono kojemu je Stjepan Babić posvećen, u kojemu je ostavio neizbrisivoga traga.

(247-254); Zagreb, Na Božjim putovima -III. - Zanimanja moga oca, Marulić, 3/1995. (468-478), Zagreb; Na Božjim putovima - IV. - Zanimanja moga oca, Marulić, 4/1995. (660.-666.), Zagreb; Na Božjim putovima - V. - Zanimanja moga oca, Marulić, 5/1995. (878.-885.), Zagreb; Na Božjim putovima VI. - Zanimanja moga oca, Marulić, 6/1995. (1060.-1070.), Zagreb; Na Božjim putovima - VII. - Propali đak i čoldar, Marulić, 2/1996. (348.-353.), Zagreb; Na Božjim putovima - VIII. - Propali pjesnik, Marulić, 3/1996. (553.-557.), Zagreb; Na Božjim putovima - IX. Radišin pitomac, Mlinarski šegrt u Kutovima, Marulić, 4/1996. (756.-761.), Zagreb.; Na Božjim putovima - X. - Prekretnica, Stolarski šegrt, Marulić, 5/1996. (985.-989.), Zagreb; Na Božjim putovima - XI. - Salezijanski pitomac, U sjećanju školskih drugova, Marulić, 6/1996. (1164.-1173.), Zagreb; Na Božjim putovima - XII. - O učenju kod salezijanaca, Marulić, 1/1997. (172.-180.), Zagreb.; Na Božjim putovima - XIII. - Opet o gladi, Rat u Miholjcu, Marulić, 2/1997. (372.-376.), Zagreb; Na Božjim putovima - XIV, Rat u Oriovcu, Klerik, Marulić, 3/1997. (550.-555.), Zagreb.; Na Božjim putovima, XV Partizan, Marulić, 4/1997. (809.-814.), Zagreb; Na Božjim putovima, XVI - Partizan (nastavak), Marulić, 5/1997. (1023.-1029.), Zagreb; Na Božjim putovima, XVII -Logoraš, Marulić, 6/1997. (1274.-1282.), Zagreb; Na Božjim putovima, XVIII - Šestoškolac i sedmoškolac istodobno, Marulić, 1/1998. (116-121.), Zagreb; Na Božjim putovima, XIX- Prognanik, Marulić, 2/1998. (332.-335.), Zagreb; Na Božjim putovima, XX- Osmoškolac, Marulić, 4/1998. (774.-780.), Zagreb; Na Božjim putovima, XXI - Osmoškolac (nastavak), Marulić, 5/1998. (1009.-1013.), Zagreb; Na Božjim putovima, XXII - Bogoslov i razsalezijanac, Marulić, 6/1998. (1222.-1227.), Zagreb; Na Božjim putovima, XXIII- Činovnik - Zatvorenik, Marulić, 1/1999. (92.-100.), Zagreb; Na Božjim putovima, XXIV- , Marulić, 2/1999. (332.-335.), Zagreb; Na Božjim putovima, XXV - Marulić, 3/1999. (332.-335.), Zagreb; Na Božjim putovima, XXVI- , Marulić, 4/1999. (332.-335.), Zagreb; Na Božjim putovima, XXVII- , Marulić, 5/1999. (332.-335.), Zagreb; Na Božjim putovima, XXVIII , Marulić, 6/1999. (1222.-1227.), Zagreb

16 Slavnskobroski izdavač Slavko Mirković priprema Životopis Stjepana Babića, uglavnom će biti obuhvaćene sve pripovijesti iz Marulića.

17 Godine 1952. Stjepan Babić objavljuje svoje prve stručne radove – tri jezikoslovna rada (1. Dugo očekivana knjiga, Studentski list, 4. 6. 1952, Zagreb - Prikaz Brabec-Hraste-Živkovićeve gramatike; 2. Nekoliko riječi o “Gramatici”, Vjesnik, l. 8. 1952 (5), Zagreb - Prikaz Brabec-Hraste-Živkovićeve gramatike; 3. O pisanju stranih vlastitih imena, Vjesnik, 26. 8. 1952, Zagreb), ali i dva iz književnosti, o Stjepanu Ilijaševiću i Luki Iliću. Zanimljivo je da 42 godine poslije prvih natuknica o tim književnicima, uređuje njihova izdanja - Stjepan Ilijašević, Zimzellenke, Privlačica, Vinkovci 1994. (Izabrao pjesme i priredio ih za tisak, sastavio bibliografiju djela i literature, napisao članak Stjepan Ilijašević i Napomenu.); Luka Ilić, Izabrana djela, Privlačica, Vinkovci 1994. (Izabrao djela, priredio ih za tisak, napisao članak Luka Ilić i Napomenu, sastavio bibliografiju djela i literature i Tumač manje poznatih riječi i kratica .)

Od mladogramatičarstva prema strukturalizmu

Stjepan Babić dio je svoje znanstvene naobrazbe stekao u Njemačkoj, u Münsteru gdje je 1957. studirao germanistiku. U Njemačku se vraćao, kao gostujući profesor hrvatskog jezika – u godini u kojoj je stekao doktorat znanosti, 1962., te u dvjema akademskim godinama, 1968./1969. i 1984./1985., predavao je na slavističkom institutu u Kölnu različite kolegije iz hrvatskoga jezika. Ljetni semestar 1992. predaje tvorbu riječi na sveučilištu u Münsteru. Boravci u Njemačkoj bili su višestruko znanstveno korisni, valja izdvojiti strukturalistički seminar kod profesora Seilera 1962. u Kölnu koji je Stjepan Babić studentski pohadao makar je bio gostujućim profesorom. Mlađim se naraštajima strukturalizam sam po sebi razumije, međutim u doba je Babićeva studiranja hrvatistika u nas bila mladogramatičarska, a strukturalističke su postavke tek kapale. Zbog toga važno mjesto u jezikoslovnoj naobrazbi Stjepana Babića, osim Seilerova seminara, pripada zagrebačkom jezikoslovnom krugu gdje se uz Bulcsúa Lászla i mlade kolege asistente, kako sam kaže „učio strukturalizam i brusila jezikoslovna misao.“

Babićev je doktorat **Sufiksalna tvorba pridjeva u suvremenom hrvatskom ili srpskom književnom jeziku** (Rad JAZU, knjiga 344., 1966.) jedna od prvih strukturalističkih monografija u nas, a svakako prva iz tvorbe riječi. Posve je sinkronijska, što je u Babićevo doktorandsko doba među starijim hrvatskim naraštajima jezikoslovaca smatrano ozbiljnom manom, a ne znanstvenom vrlinom. Osobito se to odnosi na izostavljanje ili metodološko neuključivanje dijakrionije u opis. Rad je vrijedan prinos tvorbi riječi i opisu pridjeva, a svoje je mjesto našao u Babićevu kapitalnom djelu, *Tvorbi riječi*.

Babićev je **školski leksikon Jezik** prvi jezični priručnik u nas koji definira fonem, i to primjerice, u doba kada je Maretićeva gramatika treći put otisnuta 1963. i bila temeljnom literaturom studija hrvatskoga jezika u Zagrebu. U toj ćemo definiciji fonema prepoznati temelj mnogih drugih školskih definicija, poglavito onih udžbeničkih pa definiciju ovdje navodim – tek da bi se mogla mjeriti i odmjeriti:

„FONEM (od grč. Phōnē glas) funkcionalno najmanja razlikovna jezična jedinica. Služi za razlikovanje značenja, npr. Riječi *dan-ban*, *buha-muha*, *bauk-pauk*... razlikuju svoja značenja samo razlikom u prvim jedinicama. Svaki glas, ili preciznije, zvuk, nema te službe. Fonetika je utvrdila da se, npr. *n* u *Ana* razlikuje u izgovoru od *n* u *Anka*... ali ta dva *n* nisu u našem jeziku dva fonema...“ (Leksikon Jezik, Zagreb, 1965., str. 59.)

Iako je leksikon Jezik ponajprije školski leksikon, može se o njemu govoriti i kao o jezikoslovnom rječniku¹⁸ jer je takve naravi i takvoga formalnoga ustroj-

18 Dobro je napomenuti da sljedeći jezikoslovni rječnik, opsežniji i obuhvatniji – enciklopedijski, izlazi šest godina poslije Babićeva. Riječ je o **Enciklopedijskom rječniku lingvističkih**

Pozorno slušateljstvo dvorane Filozofskog fakulteta u Osijeku

stva. Tim su se leksikonom služili naraštaji, ne samo školaraca, nego i studenata pa i kolega profesora. Jednostavan je, praktičan, jasan i jezgrovit; nema zapletanja u složene definicije, a jezikoslovno je točan i za svoje vrijeme i hrvatistiku 60-ih godina suvremen. Uostalom, šest izdanja već samo po sebi govori o izvrsnoj prihvaćenosti. Uz dodatak suvremenijega jezikoslovnoga pojmovlja i nazivlja i usklađivanja sa suvremenom hrvatističkom znanošću, leksikon bi mogao posve dobro poslužiti i danas.

Kada se kaže da je Stjepan Babić u hrvatskom jezikoslovlju *ostavio neizbrisivi trag* ne poseže se za frazom koja ima prigodničarsku vrijednost – kada je o Stjepanu Babiću riječ, *neizbrisivi trag* ima težinu i vjerodostojnost. Primjera radi, spomenut ću prvi Babićev ozbiljniji jezikoslovni rad koji mu je ujedno i prvi rad objavljen u Jeziku: Deklinacija slavenskih imena s nepostojanim *e*¹⁹. Već je taj rad ostavio neizbrisivoga traga i to doslovce – nepostojano je *e* ušlo u novosadski pravopis, makar uz snažno protivljenje srpske strane jer je riječ o izrazitom hrvatskom jezičnom obilježju; danas je nepostojano *e* glasovna promjena koja je dijelom školskoga programa. U odnosu na ukupnu Babićevu jezikoslovnu djelatnost, riječ je naravno o sitnici, spomenuta je ovdje jer je znakovita.

Tvorba riječi

Ono što je zapravo neizbrisiv trag u hrvatskom jezikoslovlju jest Babićeva tvorba riječi – tvorba i kao znanstveno područje djelatnosti i kao samostalna knjiga; Babićeva pravopisna i uopće, normativna djelatnost. Ta su dva područja, tvorba riječi i norma, najizrazitija, ali nema u hrvatistici onoga što barem nije

naziva na osam jezika: hrvatskosrpski, latinski, ruski, njemački, engleski, francuski, talijanski, španjolski, Rikarda Simeona. (Zagreb, Matica hrvatska, 1969.)

19 Jezik, god. 3., 1954., str. 6.-10., Zagreb.

dotaknuo Stjepan Babić, kao profesor ili kao istraživač - od staroslavenskoga i jezične povijesti, preko teorije jezika, do suvremenoga hrvatskoga jezika. Tomu sveobuhvatnomu jezikoslovnomu prostoru Stjepan Babić prilazi kao istraživač i kao istraživač normativac.

Prema ocjeni suvremenika i kritike, jezikoslovno je najvrjednije Babićevo djelo **Tvorba riječi u hrvatskom jeziku**. Uz bok su joj i dva manja djela, morfologija zamjenica, brojeva, glagola i nepromjenljive riječi u Akademijinoj knjizi Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika (u drugom izdanju Glasovi i oblici hrvatskoga jezika suautorski sa S. Težakom piše hrvatsku morfologiju) i sintaktička knjiga Sročnost u hrvatskome književnome jeziku.

U ukupnom Babićevu jezikoslovnom djelu dolaze do izražaja ponajbolja znanstvena obilježja, u navedenim trima osobito, a Tvorba je riječi djelo kakvo je malo koji jezikoslovac napisao, koje je kapitalno i za pojedinca i za znanost pa je Tvorba krupan prinos hrvatskomu jezikoslovlju i hrvatistici, ali i slavistici. Kada je riječ o tvorbi i Stjepanu Babiću govori se o trojem – jedno je tvorba kao jezikoslovna znanost kojoj je Stjepan Babić posvećen cijeli svoj jezikoslovni vijek, drugo je tvorba u Gramatici hrvatskoga jezika, a treće je knjiga Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku.

Važno je reći da je knjiga Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku djelo pojedinca i to u doba kada znanošću nisu vladala računala kao danas, kada niste mogli “štancati” i proizvoditi metre novoga teksta pomoću “kopiraj” i “zalijepi”, nego ste morali strpljivo sjediti nad papirima, prepisivati i lijepiti kartice koje ćete poslije razvrstavati i opisivati. Budući da je S. Babić Tvorbu radio na poprilici 400 000 primjera (oko 100 000 riječi), rad je bio dugotrajan i mukotrpan; većina mladih uopće i ne zna kakav je to rad jer računala za njih odrade ono što je prije mjesecima trajalo – za pridjeve je Stjepan Babić sedam mjeseci po četiri sata dnevno lijepio izreske riječi na kartice.

Poznavanje građe i bogatstvo primjera vidi se na svakoj stranici Tvorbe, a uz takvu je građu teško pronaći, ne samo neopisani tvorbeni tip, nego posredno neopisanu riječ.

Babićeva tvorba nije prva u nas, još se u 1665. u Križanićevu Gramatičnom izkazanju ob ruskom jeziku govori o tvorbi²⁰; teško je u 19. i 20. st. pronaći hrvatsku gramatiku koja nema dio o tvorbi. Ipak, krupna je razlika između tvorbi prije Babićeve i Babićeve – prije Babića nije se razlikovala sinkronija od dijakronije, etimologija od tvorbe, nije bilo usustavljenja (nego uglavnom tek popisa dome-

20 Juraj Križanić, Gramatično izkazanje ob ruskom jeziku, Tobolsk, 1665. (Objavljeno transkribirano latinicom: Sabrana djela Jurja Križanića, knjiga 2, Juraj Križanić Gramatično izkazanje ob ruskom jeziku, JAZU, Zagreb, 1984.). O tvorbi u Križanića pisao je i S. Babić, Tvorba riječi u Križanićevoj gramatici, Križanićev doprinos slavenskoj filologiji, Zbornik radova, III. dio, Zagreb, 1990., str. 11.-17.

taka i predmetaka) pa nije bilo moguće govoriti o sustavu i sustavnim pojavama u tvorbi jer nisu bile uočene.

Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku u doba je svojega izlaska bila jedina cjelovita tvorba riječi u slavenskih jezika, a to je ostala do danas. Valja naglasiti ovo *cjelovita* jer je češko jezikoslovlje iznjedrilo tvorbu riječi, ali knjiga je višeautorska, na različitim korpusima i primjenjivane su različite metodologije. U Rusa i Poljaka postoje tvorbe riječi, ali opet bez cjelovitosti, ponajčešće je riječ o monografskim obradama pojedinih tvorbenih kategorija. Da u nas osim Babićeve Tvorbe druge nema, ne treba posebice ni spominjati. Međutim, u Institutovoj je gramatici 1979. objavljena cjelovita tvorba riječi autorice E. Barić, ali manje je poznato da je ta tvorba nastala prema predlošku Babićeve tvorbe riječi iz VI. izdanja Težak-Babićeve gramatike gdje je Babić tvorbu preradio i izložio prema semantičkim kategorijama²¹.

Babićeva je tvorba riječi opsežno djelo, šestotinjak stranica na kojima se prema tvorbenim načinima, formalno, izlaže tvorba imenica, pridjeva, glagola i priloga. Iako je tvorba formalno ustrojena, unutar formalnih kategorija dane su semantičke kategorije, dok je semantizacija naglašena u tvorbi pridjeva. U uvodnom se dijelu obrazlažu osnovni pojmovi i tvorbene teorije (a to je i prvi put u nas da se na suvremeni način, i uopće, sustavno izlaže tvorbeni metodologija); radi potpunosti opisa u kazalu donosi se kazalo imena, kazalo pojmova, kazalo imeničkih značenja; abecedni popis imeničkih, pridjevnih i glagolskih sufiksa; kazalo prefiksa. Navedena kazala u mnogome pomažu snalaženju u knjizi i omogućuju jednostavno pronalaženje čak i pojedinačne riječi rjeđih tvorbenih tipova, a ne samo tvorbenoga načina ili razreda.

Cijelo je djelo dobro promišljeno, iscrpno i bogato primjerima, svi su primjeri obilježeni naglascima. Na dvoglasniku je bilježen dugi naglasak i govori se o *dvoglasničkom ije* – tvorba je prvi normativni priručnik u kojemu se govori o dvoglasniku, jednosložnom izgovoru i dugim naglascima na dvoglasniku. Prva je i po tom što je tvorba glagola izložena prema novoj podjeli na vrste i razrede, podjeli koju će Stjepan Babić učvrstiti tek u trećoj knjizi Akademijine gramatike, pet godina poslije.

Oprimjerenje je iz hrvatskih tekstova od 1860. pa do suvremenih dana, srpski su autori izostavljeni. Ne treba zaboraviti da je Tvorba objavljena u vrijeme Jugoslavije, vrijeme suživota hrvatskoga i srpskoga jezika kada hrvatski jezik nije ni trebao postojati, poglavito na književnojezičnj razini – a Tvorba je riječi u hrvatskom jeziku, na hrvatskim primjerima i s razlikovnim hrvatsko-srpskim napomenama. Naravno da je takvo isticanje posebnosti hrvatskoga jezika iza-

21 Naravno, suglasnost je S. Babića postojala za takav postupak pri pisanju Institutove gramatike.

zvalo različite kritike sa srpske strane, neutemeljene i rukovođene političkim i nacionalnim stavovima, a manje jezikoslovnim²².

Tvorba je danas nezamjenjiva knjiga budući da je jedini sustavan prikaz hrvatske tvorbe riječi. To je knjiga koja je u okvirima svoje metodologije rekla sve što se moglo i htjelo o tvorbi reći, knjiga koju je teško nadmašiti. Osim toga, treća je to gramatika Stjepana Babića pa time on postaje najplodnijim hrvatskim autorom gramatika.

Hrvatski pravopis

Normativna djelatnost Stjepana Babića odnosi se ponajprije na suautorstvo u temeljnim jezičnim priručnicima, pravopisu i gramatici - Hrvatskom pravopisu, Hrvatskom školskom pravopisu, Gramatici hrvatskoga jezika. Babićev je normativni prinos u očuvanju i njegovanju hrvatskih jezičnih posebnosti, a poglavito pohrvaćivanju rashvaćenoga, toliki da je Stjepan Babić postao istoznačnicom hrvatskih napora za hrvatskim jezikom.

Ponajprije, riječ je o pravopisnim pitanjima. Pravopis je u nas izrazito popularan, barem kada je o raspravama i medijskoj buci riječ. Zbog svojega suautorstva u Hrvatskom pravopisu, S. Babić često je bio u središtu pozornost hrvatske javnosti i isto tako često u središtu burnih rasprava²³.

Hrvatski je pravopis do sada imao osam troautorskih izdanja (iako od 6. izdanja B. Finka više nije sudjelovao u izradbi Pravopisa). Izdanje iz 1994. Ministarstvo je odobrilo za upotrebu u školama. U tom je pravopisu S. Babić napisao dijelove: Pismo, Glas č, Glas ć, Glas dž, Glas đ, Dvoglasnik ie, Razgodci, Kratiće, Znakovi i oznake, u Pravopisnom rječniku slova D – G i P – srnče.

Hrvatski pravopis iz 2010. dvoautorsko je djelo (S. Babić, M. Moguš) najpotpunije i najdotjeranije i zbog toga ponajbolje. Nije riječ o 9. izdanju znanoga nam troautorskoga pravopisa, nego o novom autorskom djelu – zlatnom knjigom hrvatskoga pravopisa, kako su ju nazvali na predstavljanju u svibnju 2010. u Zagrebu – ne toliko zbog zlatne boje korica, nego zbog obilja koje prinosi pravopisnoj normi. To je izdanje u potpunosti usklađeno s odlukama Vijeća za normu

22 Na neke je kritike Stjepan Babić odgovarao u novinama, primjerice - Prigovor pod svaku cijenu, Borba, 23. 1. 1988. str. 2, Beograd-Zagreb. Posve neutemeljena i ispolitizirana kritika Radmila Marojevića (Stjepan Babić, Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku, Južnoslavenski filolog, god. XLIII., 1987., Beograd, str. 245.-265.) bila je razlogom postanka znanstvenoga članka Sinkronija i dijakronija u tvorbi riječi koji je Stjepan Babić objavio u Jeziku, god. 37. god. 1989., str. 1.-9.

23 O pravopisnom je ratu pisao Jezik, vidi: S. Babić, N. Bašić, S. Ham, Pravopisni rat, Komentirana bibliografija publicističkih članaka o hrvatskom pravopisu objavljenih u 2000. i 2001., god. 51, 2004., str. 92.-115.; 130.-153.; 181.-191.; god. 52., 2005. str. 22.-30.; 61.-65.; 103.-109.; 139.-148.

hrvatskoga standardnoga jezika,²⁴ pa je riječ o temeljnoj pravopisnoj knjizi danas. Udio je S. Babića sljedeći: Uvod, Jezik i pismo, Glasovi *č* i *ć*, Glasovi *dž* i *đ*, Dvoglasnik *ie*, Pisanje stranih riječi, Razgodci, Razgodci, Pravopisni i posebni znakovi, Predgovor pravopisnomu rječniku, a u Pravopisnom rječniku slova A – G i P – Š.

Prvo je izdanje Hrvatskoga pravopisa imalo sudbinu koja je uglavnom u hrvatskoj javnosti dobro poznata. Zbog političkih (ne)prilika Hrvatski pravopis nije mogao opstati u Jugoslaviji pa je otisnut u Londonu. Otuda mu i nadimak – londonac. U londoncu još nema oštrih zaokreta prema hrvatskoj normativnoj tradiciji jer je tada autorima bilo važno da hrvatsku pravopisnu normu odvoje od srpske i uzmu ju u hrvatske ruke, ali ni taj ponajmanji zahvat nije mogao proći.

Kada se govori o tradiciji misli se na brozovsku pravopisnu tradiciju²⁵. To je, naime, najbliža tradicija kojoj se hrvatski pravopis mogao vratiti bez ozbiljnijih lomova pravopisnih navika svojih korisnika i kojoj se mogao vratiti tek u samostalnoj Hrvatskoj. Riječ je o dobro poznatim trima načelnim rješenjima prema kojima ostaju *d*, *t* ispred *c*, *č* (*napitci*, *zadatci*, *domorodče...* i sl.), iza *pokrivenog r* piše se (i izgovara) *je* (*pogrješka*, *brježuljak*, *vrjedniji...* i sl.), rastavljeno se piše *ne ću*. Ta su rješenja već dvadesetak godina u središtu pozornosti hrvatske javnosti

Na temelju pravopisnih načela Hrvatskoga pravopisa napisan je i manji, sažetiji i školskoj praksi primjereniji pravopis, **Hrvatski školski pravopis** u kojem je suautorica uz S. Babića i M. Moguša i S. Ham. Taj pravopis ima preporuku Ministarstva za upotrebu u školama.

S. Babić kao pravopisac ne odriče se svojega brižnoga dokumentarizma i pozornoga dorađivanja – u devet pravopisnih izdanja to je bio velik i zahtjevan posao. Dio toga posla izložio nam je S. Babić u svojoj knjizi, **Temelji Hrvatskomu pravopisu**.

S. Babić autorom je više od pedeset članaka i rasprava o pravopisu, a u knjigu Temelji hrvatskomu pravopisu uvršteno ih je tridesetak. Riječ je o člancima koji su već objavljeni, ponajviše u Jeziku i Fokusu, a dva se članka prvi put objavljuju u knjizi.

Već i sam naslov govori o sadržaju knjige – riječ je o temeljnim teorijskim, praktičnim, povijesnim i suvremenim sastavnicama Hrvatskoga pravopisa. Opsežno se govori o pitanjima pokraćenoga dvoglasnika iza *pokrivenoga r* i tom je pitanju posvećena polovica knjige. To je i razumljivo budući da je *pogreška ili pogrješka* pitanje koje još uvijek raspiruje jezikoslovne strasti i nije posve nor-

24 <http://www.ihjj.hr/#vijecezanormu>

25 Ivan Broz, Hrvatski pravopis, 1892. Taj je pravopis poslije Brozove smrti nastavio izdavati Dragutin Boranić i Boranićev je pravopis u Hrvatskoj bio u upotrebi sve do 1960., do izlaska novosadskoga pravopisa. Taj pravopis normira, popularno rečeno, *ne ću*, *zadatci* i *grješnik*.

mativno učvršćeno. S. Babić podastire mnoštvo podataka, kako iz suvremenih tekstova, tako i starijih, iz kojih se vidi da je pisanje *je* iza pokrivenoga *r* duboka hrvatska tradicija. Jedan članak i nosi naziv tomu u prilog: Hrvati su pet stoljeća pisali *grješnik, pogrješka, strjelica*. Primjeri, podatci i argumenti ponajbolje govore usuprot onima koji tvrde kako su *grješnik, pogrješka, strjelica* prigodni izmišljeni politizirani oblici koji nemaju korijene u hrvatskom pravopisu. Imena takvih nisu ni navedena – izostavljeni su protivnici Hrvatskoga pravopisa i rasprave s njima; navedeni samo čvrsti pravopisni temelji.

Uz to najaktualnije pravopisno pitanje, o knjizi se govori i o manje istaknutim pravopisnim pitanjima, ali isto tako bitnima – pisanje *d, t* ispred *c, č*, pisanju točke iza rednoga broja, pisanju *j* u osobnim imenima (*Andrea, Andreje; Tokio, Tokija, Tokijem...*), kraticama, politizaciji pravopisa i sličnim, javnosti i struci uvijek zanimljivim pravopisnim temama.

Članak Hrvatski pravopis i Novosadski dogovor posebice je zanimljiv jer do sada nije objavljen, a i donosi neke nove činjenice koje nam nisu poznate o Novosadskom dogovoru. S. Babić dokumentirano opisuje kako je pripremanje hrvatskoga pravopisa u Hrvatskom filološkom društvu 50-ih godina ubrzalo pripremanje i ostvaraj Novosadskoga dogovora. Prema riječima S. Babića: „Srbi su znali da se priprema novi hrvatski pravopis i kako bi ga spriječili nastojali su ubrzati svoja unitaristička nastojanja.“ (str. 89.)

Takva je uzročno-posljednična sveza dvaju pravopisa općenito manje poznata (čak i nepoznata ne samo široj javnosti, nego i užoj, stručnoj), a povijesni podatci koje S. Babić navodi dragocjeni su, poglavito za mlađe naraštaje koji o pravopisnim zbivanjima iz doba Novosadskoga dogovora mogu znati samo ono što im suvremenici toga doba ostave zapisano.

U tom je smislu vrijedno i to što je S. Babić progovorio i o autorstvu Pravopisnoga rječnika u novosadskom pravopisu, jer autor zbog političkih razloga nije naveden uz svoje djelo²⁶ – Bratoljub Klaić autorom je rječnika i u hrvatskom i u srpskom dijelu.

Hrvatska gramatika

Težak-Babićeva gramatika²⁷ najizdavanija je naša gramatika i sa svojih je dosadašnjih petnaest izdanja premašila sve gramatike u četiri stoljeća naše gramatičarske povijesti.

Gramatika se počela izdavati 1966. i do 1973., dakle u pet izdanja, nosila je

²⁶ Zbog toga što je bio autorom Hrvatskoga pravopisa iz 1944.

²⁷ Opširnije o Težak-Babićevoj gramatici vidi: Sanda Ham, Povijest hrvatskih gramatika, Zagreb, Globus, 2006.

naziv *hrvatskosrpski*. Poslije Hrvatskoga proljeća, autorima je bilo nazamislivo nazvati gramatiku drugačije negoli *hrvatskoga* jezika, pa je s tim imenom izdano VI. izdanje. To je prva gramatika napisana u 20. st. koja ima jednočlano, hrvatsko ime na koricama. Onda je razumljivo što se to izdanje razgrabilo: bilo je tiskano u 50 000 primjeraka, a kad je zbog (poznatih) političkih razloga povučeno s tržišta, povučeno je samo 5 000 primjeraka. Bez obzira na politička zbivanja, Školska je knjiga uspjela dobiti odobrenje da se i sedmo izdanje tiska s tim imenom, ali je tada u Londonu, u nakladi Nove Hrvatske izdan pretisak VI. izdanja i tim je sudbina pripremljenoga rukopisa VII. izdanja ostala zapečaćena – ono što je tiskala Nova Hrvatska nije politički smjelo biti ponovljeno u onodobnoj Hrvatskoj, pa je VII. izdanje devetnaest godina čekalo povoljne političke prilike i bilo objavljeno tek u slobodnoj Hrvatskoj. U tih devetnaest godina Gramatika nije bila zaboravljena – kolala je ispod studentskih klupa²⁸ i hrvatski se učio iz hrvatske gramatike bez obzira na političke neprilike. Zbog toga se s pravom može reći da je Gramatika u neprekidnoj upotrebi već pola stoljeća.

U svojih je petnaest izdanja Gramatika poboljšavana, usklađivana sa suvremenom jezikoslovnom mišlju u nas i izrasla je u solidnu i pouzdanu gramatiku; gramatiku koja je premašila svoje okvire *priručnika za osnovno jezično obrazovanje* i odavna postala temeljni priručnik hrvatskoga jezika. Gramatika je podjednako opisna i normativna, ali zbog svoje jednostavnosti i sažetosti, ima više narav školske, negoli znanstvene gramatike.

Od prvoga do posljednjega 15. izdanja sadržaj joj je tematski ostao isti, a mijenjao se pogled na pojedine teme i način obrade tih tema.

Ponajprije, sve do VII. izdanja iz 1992. govori se ili o hrvatskosrpskom jeziku ili o hrvatskom i srpskom jeziku (u VI. izdanju s *hrvatskim* imenom), a tek od 1992. više se srpski ne spominje. Još je u I. izdanju povijest hrvatskoga jezika za svoje vrijeme obrađena vrlo slobodno (premda je razdoblje prije ilirizma kratko i nepotpuno); primjerice, Bečki je dogovor prikazan kao nebitan i bez utjecaja na hrvatski jezik iako je u predgovoru novosadskoga pravopisa postavljen kao ključni trenutak i začetak *bratstva i jedinstva naših naroda*. Takav je opis hrvatske jezične povijesti proširivan i nadograđivan, tako da u suvremenim izdanjima čitamo potpunu našu jezičnu povijest, a uz to se napominje da početke književnoga jezika valja smjestiti dublje u prošlost i od Kašićeve gramatike, sve do Šiška Menčetića i Džore Držića.

Normativna rješenja u Težak-Babić gramatici u svim su izdanjima bila na hrvatskom tragu i nije se previše vodilo računa o političkom, unitarističkom imperativu zbližavanja hrvatskoga i srpskoga jezika. Normirao se hrvatski jezik, na hrvatskim književnim predlošcima. Zbog toga većih normativnih pomaka ni nema u najnovijim izdanjima, ali sitnijih, ozbiljnih pomaka ipak ima. Sami autori o tom kažu u

28 Postoje i fototipska izdanja.

VI. izdanju: “Pregled gramatike prikazuje hrvatski književni jezik pa je normalno da to bude istaknuto i u njegovu naslovu. Pažljivim čitateljima neće to biti velika novost jer se i u svim prijašnjim izdanjima, od 1. izdanja 1966, izričito spominjao i hrvatski književni jezik... i prikazivala se, uz neznatne iznimke, samo njegova norma...”

Ozbiljniji su se pomaci dogodili u izdanjima u suvremenoj Hrvatskoj kada se hrvatski jezik na svim razinama, u skladu sa stavovima suvremene hrvatističke znanosti, vraća u svoje naravne okvire. Težak-Babićeva gramatika u tom je prednjačila i prednjači: u sustav otvornika uključuje dvoglasnik /ie/ čime se fonološki sustav povećava za jedan fonem. Tako je normativno prihvaćeno stvarno stanje u hrvatskom jeziku i višestoljetna neprekinuta upotreba jednosložnoga dugoga ostararaja staroga jata napokon je našla i svoju normativnu potvrdu.

Treba upozoriti da gramatika prati pravopisne promjene i usklađuje se s njima, a tako se mijenjaju i opisi glasovnih promjena budući da se od 9. izdanja napominje da se u pismu odstupa od jednačenja po zvučnosti i tvorbenom mjestu. Riječ je o povratku tradiciji koja normira da u pismu nepromijenjeni ostaju skupovi *ds, dš, dc, dč, dc*.

U tom se mislu mijenja i opis smjenjivanje dvoglasnika (*ije/je* ispred pokrivenoga *r*) jer gramatika, usklađujući se s pravopisnom normom, opisuje oblike s *rje: pogrješka, strjelica* i sl.

Uglavnom, Babić-Težakova gramatika usklađuje se s Hrvatskim pravopisom u svemu pa s njim čini priručničku i normativnu cjelinu koja je izvrsno izvorište svakomu tko želi ovladati suvremenim hrvatskim književnim jezikom.

I morfološke se posebnosti hrvatskoga jezika osuvremenjuju, primjerice, normiranjem zanaglasnoga *A* *jd.*: *ju* kojemu se daje prednost ispred zanaglasnice *je* – i tim je samo normativno prihvaćeno ono što je u upotrebi: “Zamjenica *ona* u akuzativu ima dva nenaglašena lika: *ju* i *je*. Prednost ima lik *ju* jer je on sustavan (prema naglašenom *nju*), dok je oblik *je* preuzet iz genitiva (prema naglašenom *nje*).”

Kada je o metodologiji opisa riječ, Težak-Babićeva je gramatika ponajprije tradicijska. To je donekle opravdano jer je riječ više o školskoj, a manje o znanstvenoj gramatici. Tako se od fonološkoga strukturalizma (inače općeprihvaćenoga u nas) definira tek fonem, ali se naziva razlikovnim glasom. Autori smatraju da bi uvođenjem usko stručnoga nazivlja narušili jednostavnost i razumljivost izlaganja gramatičke građe. Zbog toga se metodološke promjene uvode postupno i primjereno. Sintaksa je tek dotaknuta generativnim modelom, tek toliko da bi se bolje pojasnila narav sintaktičkih odnosa (primjerice, govori se o *preoblikama* i odnosu *ishodišne* i složene rečenice, ali se atribut, apozicija i predikatni proširak ne opisuju kao rečenični dijelovi nastali preoblikom).

Gramatički se model isto tako mijenjao. Prva je ozbiljnija promjena bila u 6. izdanju kada je S. Babić, autor tvorbe riječi, s formalnoga rječotvorbenoga modela

prešao na semantički i taj je model ostao sve do danas. Valja napomenuti da je Tvorba riječi iz VI. izdanja poslužila kao predložak za Tvorbu riječi u Priručnoj gramatici – to valja posebice i istaknuti jer je manje poznato budući da Priručna gramatika (i njezina različita izdanja) taj podatak ne donose.

Gramatika je sve do 2000. godine slijedila maretićevski model podjele imenica prema rodu, a od 12. izdanja, od 2000., taj je model usklađen s ostalim suvremenim gramatikama (i hrvatskom predmaretićevskom tradicijom) pa su imenice podijeljene u tri vrste prema nastavku u genitivu jednine. U istom se izdanju donosi i pregled glagolskih vrsta što je novina u odnosu na ostala izdanja.

Nazivlje se iz izdanja u izdanje pohrvaćivalo. Prvi je ozbiljniji iskorak već u izdanju iz 1992. kada se dosljedno provodi hrvatsko glasovno nazivlje (primjerice: *zativnik, otvornik, zvonačnik, šumnik, tjesnačnik, slivenik...*). Osim toga, u Težak-Babića je i novina – novi su nazivi *otvornik* i *zativnik* (sukladni nazivima *vokal* i *konsonant*) koji se odnose na tvorbeno obilježja glasova, a novina je i što se *otvornik* i *zativnik* razlikuju od *samoglasnika* i *suglasnika*, naziva odnosećih na ulogu glasa u riječi. To znači da su uvriježene jednakosti *vokal (otvornik) = samoglasnik* i *konsonant (zativnik) = suglasnik* razjednačene na dobrobit struke jer je sada moguće i nazivljem razlikovati tvorbeno obilježje glasa od njegove slogotvorne uloge.

Osim novina u glasovnom nazivlju, Težak-Babićeva se gramatika okrenula i pohrvaćivanju rashvaćenoga nazivlja pa je *lice, lično, bezlično* zamijenjeno *osobom, osobnim i neosobnim* u skladu s predmaretićevskom tradicijom. Sami autori za svoje 12. izdanje kažu: “Tako smo već i u prijašnjim izdanjima nastojali gramatičku normu vratiti u predmaretićevsko stanje koliko je to opravdano, ipak nismo bili tako dosljedni kao u ovome izdanju.”

Težak-Babićeva gramatika po mnogo čemu je dobra naša gramatika, a da je tomu tako pokazuje i njezinih petnaest izdanja u pola stoljeća. Činjenica da joj je prvo izdanje izašlo 1966. ne umanjuje njezinu suvremenost, usuprot, Gramatika je od tada do danas napredovala, usvršavala se i usklađivala sa suvremenom jezikoslovnim misli, a poglavito suvremenim hrvatističkim pogledima koji traže povratak predmaretićevskoj tradiciji gdje je to moguće i opravdano. Riječ je gramatici primjerenoj i prosječno obrazovanom korisniku, kao i stručnjaku, podjednako korisnoj onomu koji tek uči hrvatsku književnojezičnu normu i onomu koji proširuje svoja znanja. Gramatika je to koju u rukama imaju i učenici i studenti i njihovi profesori, koja je dobro prihvaćena i omiljena među korisnicima.

U velikoj Akademijinoj gramatici,²⁹ **Povijesni pregled, glasovi i oblici**, S.

29 Velika Akademijina gramatika zamišljena je još 1963. na Institutu za lingvistiku u Zagrebu. Počelo se raditi od sintakse kojoj je autorom trebao bio tadašnji Institutov direktor, Lj. Jonke, a S. Babić počeo je izradbu buduće Tvorbe riječi projektom Sufiksalna tvorba imenica. Međutim rad se na gramatici uskoro prekida - što zbog nedostatka sredstava, a što zbog nepovoljnih političkih prilika. S radom se nastavilo 1968., ali u ondašnjem Institutu za jezik JAZU, a

Babić autorom je dijelova o zamjenicama, brojevima, glagolima i nepromjenljivim riječima u Oblicima Hrvatskoga književnoga jezika. Riječ je o troautorskoj, najopširnijoj i najobuhvatnijoj hrvatskoj morfologiji.

Koncepciju je morfologiji zadao S. Pavešić pa su se poslije njegove smrti, u zadanim okvirima, posla prihvatili i morfologiju dovršili S. Težak i S. Babić, s tim da su Pavešićev i Težakov opis ujednačeniji, a Babićev opis ponešto metodološki odskake jer je djelomice utemeljen na svezi morfologije i tvorbe riječi. Međutim, to ne narušava vrsnost opisa, nego ga čini razvedenijim i zanimljivijim. U izdanju Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika iz 2007., opis je ujednačeniji, a dio o hrvatskoj morfologiji suautorski su napisali S. Babić i S. Težak.

Podjela je na glagolske vrste i razrede nova³⁰ i dana na temelju drukčijih kriterija nego stara podjela, a učinak su drugačije raspoređeni glagoli unutar šest vrsta; prva se vrsta dijeli na sedam razreda, a peta na četiri. Jednostavnija je to podjela od starije, a ne poznaje ni nepravilnih glagola, odnosno, nema 'ostatke', glagole koji se ne mogu svrstati ni u jednu vrstu. Učinak je novoga glagolskoga razvrstavanja i drukčiji pogled na glagole u cjelini, pa i na osobne nastavke za prezent i imperativ. Bitno je i to da nova podjela glagolima prilazi metodološki suvremenije, sinkronijski. Budući da je ista podjela u Tvorbi riječi istoga autora, S. Babića, moguće je dobro uskladiti morfološki i tvorbeni pogled na glagole. Novina je i pogled na priloge kao na nepromjenjive riječi – S. Babić smatra da oblici komparativa i superlativa priloga postaju od istih oblika pridjeva pa se stupnjevanje ne može smatrati priložnom kategorijom. I to je metodološka novost koju dugujemo S. Babiću³¹.

poticaj je i opet krenuo od Ljudevita Jonkea. Put je od zamisli do ostvaraja bio neobično dug - trideset godina najmanje; smjenjivali su se autori i urednici; kada su napokon prve dvije knjige i bile završene, trebalo je šest godina da iz rukopisa prijedu u tiskanu knjigu. Ne treba smetnuti s uma da knjige nose podnaslov: Nacrt za gramatiku i da je taj naslov više odraz nepovoljnih političkih prilika, nego stvarnoga sadržaja knjiga. Nije riječ o nacrtu, nego o potpunim gramatikama, ali su one objavljivane u jugoslavensko doba u kojemu nije bilo jednostavno objaviti gramatiku s jednočlanim hrvatskim imenom na koricama. To se nastojalo ublažiti nacrtom u podnaslovu, isto kao što se jednočlano hrvatsko ime Institutive gramatike moralo ublažavati nazivom priručna. Sve su tri knjige (Uz Povijesni pregled glasove i oblike, tu je i Katičićeva sintaksa i Babićeva tvorba riječi) i dijelom zajedničke povijesti, ali i svaka od triju knjiga ima svoju povijest.

30 Budući da joj je autorom S. Babić, ta se podjela već nalazi u leksikonu Jezik (1963.), ali doista najjednostavnije i najkraće moguće. Godine 1980. u 27. godištu Jezika S. Babić objavio je članak O podjeli glagola na vrste. Šest godina poslije, u Tvorbi riječi glagoli su opisani s obzirom na vrste i razrede novoponuđene podjele, međutim, u Tvorbi nije ishodištem glagolskoga opisa, nego samo metodološki okvir. U Oblicima je podjela ishodišna opisu glagola kao vrste riječi (osobito u opisu tvorbe glagolskih oblika), obrazložena i bogato oprimjerena. Ta je podjela svoje mjesto našla i u novijim izdanjima Težak-Babićeve gramatike; u posljednja je četiri izdanja.

31 S. Babić objavio je u Jeziku 1989. i rad o morfološkoj naravi priloga – Jesu li prilozni promjenjive riječi.

Sročnost u hrvatskome književnome jeziku monografski je opis sročnosti u suvremenom jeziku. S obzirom na to da su veći dijelovi Sročnosti objavljeni već sedamdesetih godina,³² uz sročnost se u Katičićevoj sintaksi upozorava bilješkom koja upućuje čitatelja da opširniji opis potraži u radovima S. Babića³³. Tako je na sročnost ukazano kao na sastavni gramatički dio, pa je dobro što se ona našla opširno i cjelovito opisana između korica samo jedne knjige³⁴. Tekst je Sročnosti i oblikovan tako da je njegova pripadnost gramatici lako prepoznatljiva – građa je pregledno izložena i razvrstana, primjeri su pretežito iz književnih djela, temeljni je pristup opisni, a normativna je preporuka rijetka i tek savjetodavna.

Izvori su i primjeri za svaki jezikoslovni opis od presudne važnosti, jednako su važni kao i opis sam – neodgovarajući izvori i primjeri obično daju i neodgovarajuće opise, a u skladu s tim i pogrešne zaključke. Sročnost je pisana ponajviše na izvorima iz hrvatske književnosti, primjera je iz ostalih stilova manje, a razgovorni su rijetki. Izvori su pretežito suvremeni, iako neki od njih potječu od književnika iz 19. st.

Normativna je preporuka u Sročnosti rijetka i tek savjetodavna, ali razložno i znanstveno utemeljena – norma raste na stvarnim primjerima, na opisu tih primjera, iz njih je prepoznatljiva i ako nije uvijek izravno izrečena. Upravo se u tom Sročnost razlikuje od jednoga dijela naše jezikoslovne literature, a i od načina na koji se u posljednje vrijeme pokušava oblikovati norma: u Sročnosti prvo je opis, a potom propis.

Brižno odabrani izvori, bogatstvo i izvornost primjera koji su antologija primjera iz hrvatskih književnoumjetničkih djela, jednostavnost, potankost i dosljednost pri opisu, argumentirana normativna preporuka - samo su jedna dobra strana Sročnosti, a drugu joj dobru stranu čini njezinih stotinjak stranica opisa kojemu je ponajprije mjesto u gramatici.

Časopis Jezik

Ako je S. Babić prvim radom³⁵ u Jeziku ostavio trag koji se i danas vidi u našoj normativnoj literaturi, onda nije teško zamisliti dubinu traga koju je za sobom u

32 Sam autor napominje da je Sročnost predviđena i pisana za Akademijinu gramatiku, ali je zbog različitih okolnosti ostala izvan nje i objavljivana u Zborniku Zagrebačke slavističke škole i u Jeziku.

33 U Katičićevoj sintaksi, 1986., na str. 158. ovakva je bilješka: “Pri tome se usklađuje sročnost. O tom usklađivanju ovdje se ne govori dalje jer je to pitanje za ovu gramatiku dokumentirao obradio Stjepan Babić. Njegovi su prilozi objavljeni u 32. godištu časopisa ‘Jezik’”.

34 Opširnije se o sročnosti našlo i u Raguža, ali usporedba Babićevih radova o sročnosti i Raguževe sročnosti pokazuje da se Raguž utemeljio najvećim dijelom na Babićevu radu, ali i bez napomene o tom. Vidi: D. Raguž, Praktična hrvatska gramatika, Zagreb, 1997., str. 346.-364.

35 Ovdje već spomenuti rad, Deklinacija slavenskih imena s nepostojanim e.

hrvatskom jeziku i kulturi ostavila Babićeva ukupna djelatnost u Jeziku, a poglavito uređivačka politika kojom je **časopis Jezik** čvrsto usmjeravao više od tri desetljeća – Stjepan Babić jedan je od najdugovječnijih časopisnih urednika u nas, polovicu je svojega stručnoga života posvetio časopisu Jezik koji je pod njegovim uredništvom izrastao u naš najugledniji i najčitaniji jezikoslovni časopis. U Jezikovo uredništvo ulazi 1963. (od 11. godišta), a od 1970. glavni je i odgovorni urednik. Na toj je dužnosti bio pune 34 godine, do 2005.

U prvom se broju 3. godišta Jezika, davne 1954., S. Babić prvi put javio u Jeziku, kako je već naprijed rečeno, člankom: Deklinacija slavenskih imena s nepostojanim *e*, a do današnjega je dana na više od tisuću stranica Jezika ispisao poprilično 450 različitih radova – izvornih, stručnih i preglednih članaka, odgovora na čitateljska pitanja, osvrta i vijesti³⁶.

Započelo je u listopadu 1963., u 11. godištu – u Jezikovu se impresumu uz urednička imena: Lj. Jonke, M. Hraste, pojavilo i treće: S. Babić. U prosincu 1970., s drugim brojem 18. godišta, S. Babić postaje glavnim i odgovornim urednikom. Tom je prigodom na prvoj stranici Jezika objavljen uvodnik S. Babića i B. Finke: Promjena uredništva,³⁷ ali ni riječi o novom glavnom uredniku, ni slova. Cijeli je uvodnik posvećen Lj. Jonkeu i hrvatskom podnaslovu Jezika – čini se da je tada, sedamdesetih godina, važnije bilo pred čitatelje izići s činjenicom da promjena glavnog urednika ne mijenja ništa u Jezikovoj uređivačkoj politici koju sažeto čitamo u Jezikovu hrvatskom podnaslovu³⁸, nego isticati novoga glavnoga urednika.

Sljedećih je trideset godina pokazalo da S. Babić nije ni mogao biti bolje predstavljen, nego baš smjernicama koje zadaje Jezikov podnaslov: “On je Jeziku glavno obilježje i smjernica za rad. Bio je smjernica profesoru Ljudevitu Jonkeu, a bit će i novom uredništvu. Svojim ćemo snagama nastojati da Jezik zadrži ulogu koju ima u hrvatskoj jezičnoj kulturi i kulturi uopće... U jezičnoj je kulturi važno svako pa i najsitnije pitanje jer svaka utvrđena pojedinost pridonosi stabilnosti, izražajnosti i ljepoti književnoga jezika svih Hrvata.”

Postojano i bez kompromisa, pune 34 godine, S. Babić držao je Jezik na tom smjeru.

Od 1972. pa do 1975. S. Babić bio je tajni glavni urednik, “ilegalni”. Naime, partijska je organizacija Filozofskog fakulteta smatrala da S. Babić, nepartijac i hrvatski nacionalist, ne može biti na takvom mjestu kao što je urednik Jezika, pa se moralo prikriti njegovo uredničko mjesto – tih je godina u Jezikovu impresumu umjesto imena S. Babića bilo napisano ime B. Finke kao odgovornoga urednika³⁹.

36 Opširnije o urednikovanju S. Babića vidi: S. Ham, Uz 30. obljetnicu urednikovanja S. Babića, Jezik, god. 48., Zagreb, 2001., str. 153.-156.

37 S. Babić, B. Finka, Promjena uredništva, Jezik, god. 18., str. 33.-34.

38 O promjeni podnaslova iz hrvatskosrpskoga u hrvatski: Uredništvo Jezika, časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, Jezik, god. 17., str. 31.-32.

39 Tako je zabilježeno i u Bibliografiji Jezika i u Hrvatskom leksikonu pa je prema tim podatcima

Taj je korak bio samo formalan – Jezik i svoju obvezu prema Jeziku S. Babić nije napuštao, niti ju je tko drugi prihvaćao, pa je sadržajno sve bilo po starom, Jezik je išao naprijed, istim smjerom, redovito.

U cijeloj je Jezikovoj povijesti paradoksalno jedino što Jezik 1960./1961. nije izlazio “zbog velike zauzetosti urednika radom na Pravopisu”,⁴⁰ i to ni manje ni više nego baš radom na Novosadskom pravopisu. Koliko je u tom paradoksa, toliko je i znakovitosti. Prvo, Jezik je dijelio i dijeli sudbinu s jezikom o kojem svjedoči, uspone i padove jezikoslovne misli, pa tako i zablude. Drugo, Jezik nije prestao izlaziti kada su ga htjeli pokopati i zabraniti, nego tek voljom samih urednika. Osim toga, nije bila riječ o izradbi pravopisa (jer je u to vrijeme već bio i završen), nego Jezikovi urednici nisu olako mogli prihvatiti promjenu koja se nametnula – promjenu u nazivu jezika; od hrvatskoga imena trebalo je prijeći na hrvatsko ili srpsko, već kako je to bilo dogovoreno Novosadskim dogovorom.

Redovitost je izlaženja ono čime bi se svaki urednik poželio pohvaliti, a S. Babić to i može – u 34 godine opremio je i poslao u svijet pet brojeva godišnje, 170 ukupno, točno i redovito.

Uredništva su se izmjenjivala tijekom 34 godine Babićeva urednikovanja:⁴¹ jedni su svoja mjesta prepuštali mladima, drugi su odustajali, jedan i ljutito napustio uredikovanje, trećima se samo ime pisalo u impresumu, a sudjelovali u uređivanju nisu nikako, četvrti su imali ove ili one razloge, samo je S. Babić uvijek imao razloga čvrsto ostati uz Jezik. I poslije 2005., kada je urednikovanje prepustio Sandi Ham, ostao je uz Jezik kao član Uredništva.

Jezične polemike, rasprave i savjeti

U svezi s normom, ali ne normom kao teorijskim općejezičnim pitanjem, nego konkretnom normom hrvatskoga jezika, postali su i brojni Babićevi polemični i savjetodavni članci⁴². Makar ih još uvijek ima razasutih po časopisima i novinama, većinu je prikupio u knjigama. Tako su postale knjige **Hrvatska jezikoslov-**

S. Babić urednik Jezika 27 godina što je samo formalno točno, ali ne i sadržajno.

40 Lj. Jonke, Petnaesto godište Jezika, Jezik, god. XV., str. 2. Urednici su tada bili M. Hraste, S. Babić i B. Finka, a glavni urednik Lj. Jonke.

41 Članovi su uredništava tijekom godina bili B. Finka, M. Moguš, R. Katičić, Ivo Škarić, A. Šojat, M. Samardžija, M. Mamić, S. Ham, a u Uredničkom vijeću J. Lisac, S. Vukušić, Z. Junković. O promjenama uredništva vidi: S. Babić, Stiče treći naraštaj, Jezik, god. 35., str. 23.-27.; S. Babić, Promjena uredništva, Jezik, god. 40., str. 96.; S. Babić, Uredničko vijeće časopisa Jezik, god. 41., str. 127.-128.; S. Babić, Promjena uredništva, Jezik, god. 47., treća omotna stranica.

42 Objavljivani i objavljuju se u Jeziku (ponajviše u rubrici Pitanja i odgovori); Večernjem listu, Vjesniku, Vijencu, Hrvatskom slovu, Fokusu.

na čitanka, Tisućljetni jezik naš hrvatski,⁴³ Hrvatski jučer i danas, Hrvanja hrvatskoga.

Hrvatska jezikoslovna čitanka prvi je Babićev savjetnik,⁴⁴ ali kada se uz ime S. Babića spomene pojam savjetnika, onda taj pojam treba shvatiti u najširem mogućem smislu, jer uskoga i pukoga savjetodavstva u Babićevim radovima nema. Riječ je ponajprije o temeljitom istraživanju pojedine riječi ili oblika, bogatom oprimjerenju i argumentiranju, a tek potom jezičnom savjetu. Hrvatska je jezikoslovna čitanka tiskana u vrijeme velikih previranja u nas, 1990. predratna je godina, pa je izvrsno dočekana u javnosti jer je krčila jezične staze i bistrila mutne jezikoslovne vode. Tako u Jezikoslovnoj čitanci čitamo o *tisući i hiljadi; talasu i valu; juhi, čorbi, supi; maslacu i putru, duljini i dužini* – mnogim dvoj-bama koje su bile žive i tako bitne u predratnim i ratnim hrvatskim godinama, a i danas ih je dobro poznavati makar je *tisuća* pobijedila *hiljadu* i *juha supu* i *maslac putar*. Ipak, neki su nam savjeti uvijek potrebni, kao što su oni o pisanju zarez-a ili mjestu zanaglasnice. U knjizi je i mnoštvo znanstvenih članaka, poglavito sintaktičkih, koji prelaze okvire jezičnoga savjetnika, a posljednje se poglavlje u knjizi i zove Jezikoslovne studije.

Na istom je tragu i Hrvatski jučer i danas⁴⁵ uz napomenu S. Težaka u Predgovoru da bi se knjiga mogla zvati i Jezično rashrvaćivanje i pohrvaćivanje.

Knjiga Hrvanja hrvatskoga ima dvije tematske cjeline naslovljene Hrvatski u koštacu sa srpskim, Hrvatski u klinču s engleskim – podnaslovi rječito govore o sadržaju same knjige.

Koštac sa srpskim za hrvatski jezik ponajprije znači, prema Babićevim riječima iz Predgovora „jedan od posljednjih obračuna s dvije teze:

1. da su Hrvati Srbima uzeli ili ukrali jezik, što Srbi i do danas do besvijesti ponavljaju

2. da su hrvatski i srpski jedan jezik.“

Da bi se dokazalo da Hrvati nisu Srbima uzeli jezik, bitno je dokazati i to da je Hrvatski književni jezik stariji od srpskoga pa S. Babić povezuje postanak hrvatskoga književnoga jezika uz pjesništvo Džore Držića. Prikazujući Babićevu knjigu, N. Bašić istaknula je tu činjenicu⁴⁶ kao nastojanje da dokaže kako hrvatski književni jezik seže mnogo dublje u prošlost nego što mu se to inače priznaje.

Drugi dio knjige, Hrvatski u klinču s engleskim, nastavak je Babićeva oštroga istupanja protiv nepotrebnih anglizama. Taj drugi dio ima izrazitiju narav jezičnoga svjetnika.

Zalaganje protiv anglizama ponajbolje dolazi do izražaja u satiričnoj knjižici

43 Knjiga Tisućljetni naš hrvatski okuplja tekstove različitih autora o hrvatskom jeziku.

44 Riječ je o člancima objavljivanim u Jeziku, Vjesniku i časopisu 15 dana.

45 Riječ je o izabranim člancima koje je S. Babić objavljivao dvije i pol godine (21. ožujka 1991. – 13. studenoga 1993.) u Vjesnikovoj rubrici Hrvatski jučer i danas.

46 Vidi prikaz N. Bašić u Jeziku, 52. god. br. 3.

Prijedlog za ukidanje hrvatskoga jezika koja je sastavnim dijelom oštre rasprave s govornicima *anglokrobarskoga jezika*. Riječ je o imenu koji je S. Babić nadjenao jeziku koji čine dva jezika stopljena u jedan – hrvatski natrpan brojnim suvišnim anglizmima pretvoren tako u neki treći jezik kojemu se više ne pozna hrvatski korijen. Ironiju povećava format, naslovnica, i uopće, izgled cijele knjižice koja je posve ista kao izdanje Deklaracije o hrvatskome jeziku iz 1991.

Knjiga **Hrvatska jezikoslovna prenja**⁴⁷ ponajbolje otkriva Stjepana Babića kao polemičara. Sabrani polemični članci nisu nikakva rijetkost i neobičnost u našem jezikoslovlju. Primjerice, imaju ih A. Veber, V. Jagić, I. Pranjković, a Hrvatskim jezikoslovnima prenjima svoju je knjigu polemičnih članaka dobio i S. Babić. U knjizi su sabrane ponajviše autorove već objavljene polemike, ali podosta je i novoga, neobjavljivana, a poglavito komentara uz pojedine osobe ili polemike. Knjiga obasiže više od tri stotine stranica i kako autor spominje, upleće ili se okrzava o najmanje dvjestotinjak imena našega suvremenoga javnoga života, tako je širina polemika i brojnost polemičara vidljiva i po samim tim brojkama.

Polemike su složene u poglavlja prema tematskim cjelinama: Prenja s vršnjacima, Prenja s mlađima, Genitiv posvojni kao predmet prenja, Prenja o anglizmima, O Stjepanu Babiću političkim očima.

Zanimljivo je pripomenuti o grafičkoj opremi knjige jer su ilustracije znakovite i u tijesnoj su vezi sa sadržajem Hrvatskih jezikoslovnih prenja - na ovitku je Meštrovićeva Studija za Domagojeve strijelce; uz Prenja s vršnjacima Vežino je ulje na platnu – Prvi ugovor o miru koji su sklopili hetitski kralj Hattusilis III. i egipatski faraon Ramses II; stranice prije poglavlja Prenja s mlađima (koje govori o sukobu naraštaja) oslikane su reprodukcijom ulja na platnu znakovita imena – Put planetarne tolerancije i brončanom skulpturom – Don Quijote; nekoliko je Araličinih starohrvatskih vojnika – oštri strijelac, slavonski husar, konjički časnik iz Tridesetogodišnjega rata; nekoliko je horoskopskih strijelaca razasuto po različitim stranicama. Dakle - ratnici i strijele, među njima jedan Don Quijote i nekoliko slika pomirbe, a sve u skladu s autorovim uvodnim riječima i emotivnim nabojem cijele knjige: “žalosno je što smo nakon stjecanja potpune hrvatske političke i državne slobode morali međusobno voditi *nepotrebne* polemike... Koliko god bile zanimljive, ipak su donijele veći gubitak vremena i energije od koristi. Štetnost je takvih jezičnih prenja u tome što nestručnjaci i stručnjaci nejezikoslovci unose u njih neporebnu žestinu i jalovu tvrdoglavost pa ne odustaju ni onda kad je očito da su bitku izgubili. Još su štetnija nepotrebna prenja među samim jezikoslovcima. Oslobodili smo se Ivića i ivićevaca, a sada njihovo mjesto zauzimaju neki naši jezikoslovci.”

Babićeva se knjiga razlikuje od sličnih i poznatih nam knjiga polemika po tom

47 Opširnije o Hrvatskim jezikoslovnim prenjima vidi: Sanda Ham, O jezikoslovcima bez dlake na jeziku, Hrvatsko slovo, 5. travnja 2002., str. 24.

što nije riječ o pukoj zbirci autorovih već objavljivanih članaka koja pokazuje samo autorovu stranu medalje, nego je riječ o tom da autor polemici pristupa dvosmjerno i dvoumno: jedan su smjer i jedan um njegovi članci, a drugi su smjer i drugi um članci njegovih supolemičara koje neštedimice navodi, ali isto im se tako i neštedimice suprotstavlja. Čitatelju je ostavljeno dovoljno prostora za oblikovanje vlastitoga mišljenja i odvagivanje Babićevih i Babiću oprječnih stavova jer u knjizi riječ protivnikova nije zaglušena, nego je navedena ravnopravno s autorovom riječju: “ja sam u polemici obično navodio dosta supolemičareva teksta da se jasno vidi što osporavatelj zastupa, a ako to nije dovoljno, u knjigu je unesen karakterističan odlomak, koliko je najnužnije potrebno.”

Hrvatska jezikoslovna prenja knjiga je polemika o polemikama i po tom je posebna i različita od sličnih koje već imamo⁴⁸.

Iako je knjiga za tisak dovršena u siječnju 1998., pa u njoj nema posljednjih Babićevih polemičnih godina, ipak nije izgubila na aktualnosti – ono o čemu se polemiziralo oko Hrvatskoga pravopisa sredinom devedesetih godina, danas je jednako živo (ako ne i življe), poplava anglizama još uvijek traje; hrvatsko ime hrvatskoga jezika, ma koliko god se apsurdnim činilo, za pojedine je hrvatske jezikoslovce još uvijek upitnim, a za druge je znak jezičnoga čistunskoga pretjerivanja; genitiv posvojni još uvijek uzbuđuje jezikoslovne duhove; jezik i politika i dalje su ruku pod ruku. Pet je to središnjih niti kojima su upletena Hrvatska jezikoslovna prenja, a kako su to niti koje pletu hrvatsku jezikoslovnu pozornicu već desetljećima, čitatelj s pravom može zapitati – zašto godinama polemizirati o istim stvarima, zašto uvijek zapinjemo o isto trnje? Svi su odgovori u knjizi, samo valja pažljivo čitati i biti spreman na razmišljanje bez predrasuda i promišljanje bez unaprijed zadanoga za i *protiv*. Autor razloge svojoj knjizi vidi u sljedećem:

“Može se postaviti pitanje, kakva je korist sada iznositi takve članke i podgrijavati stara prenja? Uvjerio sam se da drugoga puta do istine i njezine pobjede nema. Svima bi moglo biti korisno ako shvate da moraju misliti i na povijesnu sliku koju iza sebe ostavljaju. Mnogi u žaru prenja zaboravljaju da sve što jednom objave, ostaje neizbrisivo... Objavljeno ostaje za objektivnu povijest zauvijek. Kad bi to imali na umu mnogi bi se drukčije vladali.”

Koliko povijest može biti neumoljiva ponajbolje pokazuje naše današnje čitanje polemika 19. st. – nekada dobrodošla polemična riječ jugoslavenski usmjerenih hrvatskih vukovaca, graditelja hrvatskosrpskoga jezika, danas je neprihvatljiva, a njihovi uspijeli stavovi - koliko sramotni, toliko i smiješni. Ništa drukčije nije ni u Babićevoj knjizi – već je sada neprihvatljivih, smiješnih, a i sramotnih stavova (poglavitito onih iznesenih u poglavlju O Stjepanu Babiću političkim očima) Babićevih supolemičara koji su i danas na jezikoslovnoj pozornici, a svoje

48. Bilo je prigovora naslovu knjige, staroj hrvatskoj riječi prenje koju je S. Babić oživio, a spominje ju i M. Kombol kao jedan od srednjovjekovnih književnih oblika.

sudove nisu izrekli prije stotinu godina, nego tek prije kojega desetljeća. Povijest je brža nego što nam se može činiti.

Prema svojim je supolemičarima S. Babić jednako oštar koliko su i oni prema njemu, kako sam kaže. Budući da je vodio polemike s osobama (ali ne protiv njih, nego protiv njihovih mišljenja), S. Babić piše i o njihovim osobnim razlozima koji su mogli pokrenuti polemiku – bez dlake na jeziku opisuje prostor iza polemične pozornice, onaj prostor koji čitatelju izvan jezikoslovnih krugova obično ostaje nepoznatim jer čitatelj prateći polemiku vidi tek sukob mišljenja iz kojega se onda naslućuje i sukob osoba. Da može biti i obrnuto, da iza polemike stoji sukob osoba iz kojega se rađa i sukob mišljenja S. Babić nedvosmisleno i jasno kaže opširno govoreći o svojim supolemičarima, raskrinkavajući njihove motive koji nisu uvijek jezikoslovni.

I napokon, ono zbog čega su polemike korisne i autorima i pozornim čitateljima – brušenje mišljenja, gradba stavova, nove činjenice i argumentacija, a u Hrvatskim je jezikoslovnim prenjima toliko građe da knjiga može poslužiti i kao koristan jezikoslovni priručnik. Na jednom su mjestu sabrana pitanja i odgovori o posvojnem genitivu, anglicizmima i pitanjima tuđica u hrvatskom rječniku, računalnom nazivlju, općenitim pitanjima nazivoslovlja, rječničkim i gramatičkim odnosima srpskoga i hrvatskoga jezika, pravopisna pitanja...

Kada je o polemici riječ, u povijesti je hrvatskoga jezikoslovlja Stjepanu Babiću ravan tek Adolfo Veber Tkalčević čiji su polemični spisi u obranu hrvatskih jezičnih posebnosti i danas vrelo jezičnih, a osobitno jezičnopovijesnih podataka.

Povijest hrvatskoga jezika

S. Babić nije jezični povijesničar, naprotiv, područje je njegova jezikoslovnoga zanimanja ponajprije suvremeni jezik. Ipak, ni jezična povijest nije ostala izvan dohvata njegova pera i to uglavnom u opisima jezika starijih hrvatskih pisaca, a te je radove, koji su godinama nastajali, sabrao 2009. u knjigu **Hrvatski jezik slavonskih pisaca**. Kako sam kaže, uglavnom je riječ o radovima koji su nastajali prigodno – za znanstvene skupove o slavonskim književnicima⁴⁹. Ipak, riječ je o vrijednim prinosima koji iskrivljene poglede na hrvatski jezik uglavljaju u nove, valjane okvire. Poglavitno se to odnosi na jezik hrvatskih književnika iz 19. st. jer je njihov jezik i pogrješno tumačen i opisivan, a radi pogrješnih shvaćanja i krivotvoren u izdanjima u 20. st., pa se S. Babić vrlo oštro zalaže da se

49 Riječ je o jeziku i/ili radu Ivana Velikanovića, Gрге Čevapovića, Marijana Jaića, Relkoviće, Stjepana Marijanovića, Stjepana Ilijaševića, Luke Ilića, Preradoviće, Huga Badalića, Frana Gundruma Oriovčanina, Ivane Brlić Mažuranić, Dragutina Tadijanovića, Dionizija Švagelja, Tome Maretića, Stjepana Ivšića. Prikaz Babićeve knjige vrlo je uspješno napisala L. Bakota, Hrvatski jezik slavonskih pisaca, Jezik, god. 57. br. 5., str. 197. – 199.

ti književnici objavljuju u suvremenim izdanjima u jezičnom obliku u kojem su nastali, bez promjena i krivotvorina.

Kada je povijest hrvatskoga jezika u pitanju, valja izdvojiti i misao S. Babića za koju se zalaže već desetljećima, a koja još uvijek nije u potpunosti prihvaćena. Riječ je o počecima hrvatskoga književnoga jezika. S. Babić smatra da početke književnoga hrvatskoga jezika treba smjestiti mnogo dublje u povijest negoli je to sada, pozivajući se na Kašićev *Ritual rimski*⁵⁰ koji je u Hrvatskoj služio kao službena liturgijska knjiga tri stoljeća – otisnut je 1640., a upotrebljavao se do 1929. – S. Babić poziva se na štokavsku književnojezičnu stilizaciju kojoj se mora priznati vrijednost i uporabnost književnoga jezika. Dodajući uz to i pjesnike Šiška Menčetića i Džoru Držića koji koncem 15. st. pišu štokavski, S. Babić početak hrvatskoga književnoga jezika smješta u 15. st., smatrajući da u Ranjininu zborniku počinje naš književni jezik⁵¹. Ta je misao doista vrijedna pozornosti i ne treba ju zanemariti.

Deset zaključnih redaka

Stjepan je Babić u hrvatsku povijest utisnuo trag žestokoga normativca i još uže – pravopisca. Naravno, norme nema bez prethodnoga opisa i znanstvenoga promišljanja jezika pa normativnost ne isključuje znanstvenost, nego pred normativca postavlja još i krupan zahtjev praktičnoga pojednostavljivanja i prilagodbe znanstvenih zaključaka širokom krugu korisnika. Danas u hrvatskom jezikoslovlju nitko nije u tom spretniji i uspješniji od Stjepana Babića. Ipak, čini se da pravopisna, praktičarska slava ne može nadmašiti znanstvenu – kada je Hrvatski pravopis u pitanju, moguće je uspoređivati jer postoji nekoliko pravopisa, bez obzira koji su, kakvi i kada su postali. Međutim, kada je o tvorbi riječ – nije moguće uspoređivati jer ne postoji više tvorbi i mora se započeti od Babićeva naslijeđa jer drugoga nema. A to je teško i nadmašiti.

50 Jezik Rituala rimskog - važna sastavnica u razvoju hrvatskoga književnog jezika, *Filologija*, 18, 1990., str. 73 -79.; Zagreb, otisnuto i u zborniku Bartol Kašić, *Zbornik radova o životu i djelu*, 1994., str. 95. – 100., Zadar.

51 Tako stoji i u Težak-Babićevoj gramatici u poglavlju o povijesti hrvatskoga književnoga jezika iz 2000., str. 13., kao čvrsta činjenica o kojoj ne treba raspravljati. U prilog tomu da granicu hrvatskoga književnoga jezika valja pomaknuti stotinu godina dublje negoli danas, idu i Katičićeve rasprave u knjizi *Na kroatističkim razkrižjima* (Hrvatski studiji, 1999., Zagreb), osobito u radovima o Bartolu Kašiću i prvoj hrvatskoj gramatici gdje Katičić kaže da bi početke književnoga jezika trebalo smjestiti barem uz Kašićevu gramatiku.

Summary

Sanda Ham
STJEPAN BABIĆ

The work of Stjepan Babić comprises linguistics, linguistic and politic satire, poetry and spiritual prose; it is his 86th birthday anniversary along with 71 years since the publishing of his first youth works i.e. the 59th anniversary of his first philological works.

Key words: Stjepan Babić, literary work, scientific work, Croatian orthography, Croatian grammar, history of the Croatian language